



Vid Kyrkallén och västra infarten till Köpingsvik

RAÄ 216, Köpings kyrka 1:1 och Tings Ene 1:14 (vid Solbergatäkten),
Köpings socken, Borgholms kommun, Öland
Arkeologisk för- och slutundersökning 1990

Hella Schulze

Rapport april 2001
Kalmar läns museum

Innehåll

Inledning	2
Topografi	2
Fornlämningsmiljö	2
Tidigare undersökningar på dessa platser	3
Undersökningens mål och metod	3
Undersökningens resultat och tolkning	4
Litteratur	5
Tekniska och administrativa uppgifter	5
Anläggningsbeskrivningar	6
Fyndlista	8

Bil: Utdrag Ek 5H 1b, sk 1:10 000

Översiktlig schaktplan, ej skala

Schaktplan, nivå I och II

Anläggningsplan och profil

Inledning

Under oktober och november 1990 gjorde Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning (Lst 220-7907-90) och en slutundersökning (Lst 220-11601-90) i Köpingsvik vid Borgholm. Arbetena föranleddes av att uppdragsgivaren, Vägverket, Vägförvaltningen i Kalmar län, som svarade för kostnaden, skulle göra vissa åtgärder för att förbättra trafikframkomligheten i samhället.

Ett första resultat av förundersökningen redovisades till Lst i brev daterat 1990 10 02 vilket resulterade i att slutundersökningen genomfördes.

Den ena åtgärden bestod i att infarten till Köpings kyrka, vid Kyrkoallén, skulle breddas. Det var svårt för bussarna att svänga runt på den vändslinga som anlagts 1982 och anslutningen till väg 136 var för snäv. Den andra åtgärden var att en sträcka utmed väg 136:s södra sida, vid västra infarten till samhället, skulle tas i anspråk för en gång- och cykelbana (GC-väg). Denna skulle förbinda den cykelbana som redan fanns vid gamla banvaktarbostället med den på gamla järnvägsbanken.

Förundersökningen gjordes med anledning av att det fanns risk att påträffa boplatzlämningar på dessa ställen. Det visade sig så småningom att lämningar fanns på bägge platserna. Under vägbanan vid Kyrkoallén låg ett kulturlager kvar och vid västra infarten anträffades några mindre sotfläckar.

Topografi

Samhället ligger som namnet anger intill Köpingsvik, en långgrund vid bukt med en lång sandstrand. Marken utgörs av grus- och mindre sandavlagringar, en slätt med enstaka strandvallar, vilken sakta sluttar ner mot Kalmarsund. De kraftigaste strandvallarna finns i den södra delen av bebyggelsen och vid kyrkan. På en strandvall ligger även vägen genom samhället, väg 136, som går mot öns norra delar. På denna slätt etablerades i slutet av 1800-talet ett samhälle vid den gamla kyrkan, vars äldsta delar stammar från tidig medeltid. På kalkstensklippan i öster rider byn Klinta, även den ursprunglig från medeltid.

Kyrkoallén ligger öster om kyrkogården om kyrkan och ansluter till väg 136. Mellan allén, kyrkogården och väg 136 ligger en plan som används som P-plats och vändplats. (Delar om detta områden här har tidigare haft fastighetsbeteckningarna Tings Ene 1:3 och Kyrkoplanen 1:1).

Fornlämningssmiljö

Köpingsvik är känt för sina fornlämningar, främst för det gravfält från vikingatid, som finns över hela samhället i dessa södra delar och i Klinta by. Förutom dessa gravar finns resterna av en handels- och hantverksplats från sen vikingatid/tidig medeltid. Den påträffades för första gången 1970 i samband med att väg 136 breddades, och en rad undersökningar gjordes på skilda fastigheter under 1970-talet, som visade boplatsens omfång och utbredning (se litteraturlistan ang undersökningar av gravar och boplatser). Dessutom finns en omfångsrik

boplats från 3 000 – 2 000 f Kr på strandvallen från Köpings skola bort mot kyrkan. Över denna och en bit ner mot stranden finns rester av bronsåldersbosättning (se litteraturlista).

Tidigare undersökningar på dessa platser

Vid Kyrkallén gjordes den första undersökningen 1970 då provschakt grävdes på sidorna om vägen inför väg 136:s förestående breddning. Inget kulturlager påträffades då i de handgrävda schakten, vilka låg ungefär där utfarten från bensinmacken respektive infarten till P-platsen befinner sig idag. Samma år schaktades även för en bussficka mellan väg 136 och ovan nämnda plan och här framkom kulturlager och en mörkfärgning. Likaså undersöktes ett större område med kulturlager och anläggningar, beläget under den södra delen av 136:ans gamla vägbana, mellan Klinta 13:1 och Solberga 5:3, och ca 10 m nordost om det nu aktuella undersökningsområdet.

Vid övervakning 1982 vid schaktning för vändplatsen för bussarna påträffades en härd och ett flintavslag men inget kulturlager. Likaså var utbytet magert då kommunens VA-schakt i nord-syd kontrollerades 1985. Redan fosfatkarteringen 1973 hade givit detta resultat, d v s att undersökningsområdet befann sig i utkanten av det vikingatida/medeltida boplatslagret.

Även området vid västra infarten till samhället hade berörts av väg 136:s breddning 1970. Att rester av kulturlagret under samhället även fanns i denna del hade konstaterats, och andra kontroller vid schaktningar har visat att det även här är fråga om utkanten av boplatsoområdet. Fosfatkarteringen 1973 pekar i samma riktning.

Undersökningarnas mål och metod

Målet med förundersökningen var att se om fornlämningar berördes – bägge dessa områden låg inom området för vägbreddningen 1970 och hade kunnat vara omrörda. Slutundersökningens mål vid Kyrkallén var att finna ut var kulturlagret slutade, om detta verkligen tillhörde det vikingatida/medeltida lagret eller var en rest av stenålderns lämningar samt dokumentera de anläggningar som ev framkom.

Redan vid förundersökningen hade områdena blivit avbanade med maskin, d v s vid Kyrkallén hade asfalt och vägfyllnad tagits bort och vid västra infarten släntutfyllnaden av grus och mylla från åkern. Områdenas ytor rensades nu för hand. Kulturlagret vid allén sållades och de underliggande anläggningarna som framkom dokumenterades. Det grova gruset här gjorde att anläggningarnas gränser var svåra att urskilja. Som fixpunkt för avvägningar användes en telestolpe av cement, belägen mittför (öster om) schaktet och omedelbart väster om stenmuren mot Solberga 5:3. Dess topp låg på 8,61 m ö h (inmätning från lantmäteriets fix i RAÄ 169).

Då en månad med höstregn förflutit sedan förundersökningen, hade schaktet vid västra infarten fyllts med vatten och de små sotfläckarna återfanns ej, slutundersökningen kunde därför inte fullföljas här.

Undersökningsresultat och tolkning

Vid Kyrkallén hade den ursprungliga planeringen för vägbreddningen ändrats så att endast den ena, västra sidan berördes. Ett ca 2x15 m stort schakt hade tagits upp med maskin vid förundersökningen varvid en del av det vikingatida/tidigmedeltida kulturlagret framkom, enligt tidigare undersökningar den södra kanten av boplatslagret. Det var svart och fett och enstaka djurben syntes, tjockleken ca 0,1 m.

Den viktigaste slutsatsen för denna undersökning var att konstatera att kulturlagret ligger kvar under väg 136 och dess anslutningar. Att ombyggnaden 1970 av vägen innebar, förutom en breddning, att grusmaterial m m endast lades ovanpå (där VA-schaktet grävdes i vägen är det dock förstört) och att tydligen endast asfalt togs bort. Det var komprimerat och mycket fast – efter flera ton buss per år – men fanns där. Området här är av stor vikt eftersom det ligger intill de bägge fastigheter, Solberga 5:3 och Klinta 13:1, där det 1970 tolkades finnas husrester i form av stolphålsrader, pinnhålsrader efter flätverk m m. Att det lilla schaktet i Kyrkallén hör till detta område visar det relativt höga antalet anläggningar, 14 st, varav de flesta tolkats som stolphål. Flera ligger i rad och har troligen ingått i en större konstruktion.

Vid västra infarten till Köpingsvik hade vid förundersökningen för GC-vägen ett ca 90 x 3 – 4 m stort schakt upptagits omedelbart söder om väg 136. Ytan, f d åkermark, avbanades med maskin i 10 – 20 cm-skikt. Myllagret var ovanligt tjockt här, 0,3 – 0,4 m. Under fanns grovt gult grus med en stenstorlek på 0,1 – 0,4 m. Ytan grävdes ca 0,1 m ner i gruset. På ett ställe upptogs även ett djupare schakt för att se om några översvallade lager kunde ses. På hela sträckan kunde inga spår av något kulturlager ses trots närheten till tidigare undersökt område med det vikingatida/medeltida lagret.

Däremot hade i schaktets mitt i gruset, framkommit två små runda sotfläckar, varav en med brända ben, och en mörk fläck, svagt färgad och halvmeterlång. Enstaka träkol syntes i den. Dessa tre osäkra anläggningar kunde som nämnts inte återfinnas vid slutundersökningen. De kan möjligen tolkas som tillhöriga den vikingatida boplatsen, att denna gått längre åt söder men att lagret då varit så tunt att det plöjts bort helt. Kulturlagrets begränsning i sydväst är ännu inte helt känd.

Hella Schulze

Litteratur

Blomkvist, N, 1973: ”Thenne lille, dock mycket nyttige handelsstadh”. En öländsk allmogehamn och dess villkor. *Tor* 1972/73. Uppsala.

-”- , 1974: Handelsplätze und Silberschatzfunde auf Öland in der Zeit von 800 bis 1200. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 2/1974. Köln.

Hagberg, U E, 1967: Noch ein reiches Grab aus der Wikingerzeit in Klinta bei Köping auf Öland. *Tor* 1965/66. Uppsala.

-”- , 1973^I: Köping på Öland. *Tor* 1972/73. Uppsala

-”- , 1973^{II}: Vikingatidens Köping på Öland. *Finska fornminnesföreningens tidskrift* 75. Helsinki.

-”- , 1975: Köpingsvik - Handel und Handwerk auf Öland in der späten Wikingerzeit und dem frühen Mittelalter. *Early Medieval Studies* 8 - *Antikvariskt arkiv* 57. Stockholm.

Pettersson, K G, 1958: Ett gravfynd från Klinta, Köpings socken, Öland. *Tor*. Uppsala.

Schulze, H, 1978^I: Köpingsvik under vikingatiden. *Kalmar län*. Kalmar.

-”- , (bidrag av U E Hagberg), 1986: Det forntida Köping. *En bok om Köping och Egby*. Borgholm.

-”- , 1987: Köpings socken. *Ölands järnåldersgravfält, volym I*. Red M Beskow Sjöberg. Kalmar.

-”- , 1993: Utgrävningarna vid Köpings skola 1991. *Kalmar län*. Kalmar.

-”- , 1995: Vikingatida och medeltida gravar i Köpingsvik. *Kalmar län*. Kalmar.

Tekniska och administrativa uppgifter

Objekt nr: 78/90

Länsstyrelsens dnr: FU 220-7907-90; SU 220-11601-90

Kalmar läns museum dnr: FU 1608/90; SU 1982/90

Landskap: Öland

Kommun: Borgholm

Socken: Köping

Fastighet: Köpings kyrka 1:1 (Kyrkallén), Tings Ene 1:14 (utmed väg 136 i V)

Fornl. nr: 216

Ekonomisk karta: 5H 1b Köping

Koordinater: x= 6306 220 y=1555 730 (Kyrkallén)

M ö h: 8-8,5

Fältarbetstid: FU 1990 10 01; SU 1990 10 31 – 1990 11 07

Antal arbetsdagar/timmar: 32

Maskintid: 4

Personal: Hella Schulze, 2 grovarbetare fr Vv

Uppdragsgivare: Vägverket, Vägförvaltningen i Kalmar län, Box 749, 391 27 Kalmar

Tidigare undersökningar: RAÄ 1970, 1982

Fynd: Fynden förvaras på Kalmar läns museum tills fyndfördelning skett (sannolikt till SHM). Fynden finns registrerade dels i databas, dels i manuellt lappkortssystem efter socken.

Ritningar: 4 st

Foton: 51 sv/vi, 20 färgdia

Anläggningsbeskrivningar, anläggningar i schakt i Kyrkallén

<u>Anl.</u>	<u>Art</u>	<u>Form</u>	<u>Storlek</u>	<u>Ev stenkonstr m m</u>	<u>Fyllning</u>
A1 a	Stolphål	Rund	0,2 m d	Ett par smärre i N delen, 1 skörbränd	Gråsvart mylla, ben
A1 b	Stolphål	Rund	0,3 m	5-6 stenar varav 1 kalk-, synl dj 0,15 m. Mycket diffus gräns	Svart grusblandad mylla i ovan delen därefter grus med svart jord emellan
A2	Stolphål	Rund	0,2 m d djup 0,35 m U-form	Kantställd kalksten i N, 0,1 m l, 0,2 m djupt satt, skörbr? gråsten 0,15 m l	Gråsvart grusblandad jord
A3	Utgår				
A4	Stolphål ?	Rundad	0,4x0,3 m	Ca 10-talet kalk- o sandstenar, smärre, packade på varandra o tätt, några eldpåverkade. Dj 0,35 m, i gult grus	Gråbrun mylla med grus
A5	Stolphål ?	Avlångt, N-S	0,45x0,25 m	4 kalkstenar varav 2 kantställda, 2 st 0,15 m djupt nersatta	Jord, ingen gräns mot omgivande grus
A6	Stolphål	Avlångt, SV-NO	0,4x0,2	2 kantställda kalkstenar 0,15 m l, plus 2 smärre. Utanför den V:a stenen i V ännu en kantställd fast djupare. Anl:s djup 0,25 m, ev djupare	Gråbrun jord, går ej se gräns mot omgivande grus
A7	Stolphål ?	Avlångt, N-S	0,4x0,2	4-5 kantställda, svallade kalkstenar	Syns ingen speciell fyllning utan samma som omgivningen, grovt klappergrus med mylla
A8	Stolphål ?	Runt	0,3 m d	1 kantställd kalk-resp sandsten + 1 liggande kalksten. Den kantställda i mitten 0,2 m dj satt. Anl:s djup ca 0,2 m.	Mörk, fet jord. Relativt tydlig gräns mot omgivande gult grus

A9	Grop	Avlång, N-S	0,4x0,3 m	Ca 0,15 m dj, mycket diffus gräns, tycks skålformig	Svart jord
A10	Mörk ränna, med stolphål?	Avlång, N-S	Ca 1,6x0,25 m	5-6 kalkstenar (2 0,1-0,15 m l och några svallade) En del kalkstenar på varandra, snett kantställda	Mörk jord under dem. Jord emellan ,dock mer grusblandad. Mitt för provtaget under stenarna. Dj ca 0,2 m
A11	Grop	Rundad	0,4x0,35 m	Botten skålformad 0,2 m dj	Gråbrun mylla med grus
A12 a	Stolphål	Rund	?	I S stora stenar 0,25x0,1 m, N stora stenar 0,35x0,15m	Gråbrun mylla med grus. Del av A12b?
A12 b	Stolphål	Rund	0,4 m d	2 kraftigt kantställda (0,25 m dj), kalkstenar i V och ngr smärre, ngn mindre längre ned i anl kantställd i N. U-formig nedgrävn ca 0,35 dj	Mörk (svart) k-jord och grovt grus och klapper. I nedre delen ett obr ben. Kol i ytan
A12 c	Stolphål	Rund	0,4 m d	En kraftig kalksten 0,4 m l, satt 0,25 m dj i mörkf. Skålformad botten av anl,ca 0,35 m dj. I grovt klapper	Mörk, svart k-jord

Vid klinten i väster:

Polygonpunkt + 73 cm = instrumenthöjden

Måttet -4,6 mätt på vägasfalten, 10 m V om nedstigningsbrunn på trottoaren.

Fyndlista, fynd i schakt i Kyrkallén

F-nr	Slag	Material	Antal	Läge	
F1	Yxfragment, egg	Grönsten	1 st	N delen	
F2	Flintavslag	Flinta	4 st	N delen	
F3	Slaggklump	Slagg	1 st	N delen	
F4	Keramik, oorn	Lera	1 st	N delen	
F5	Lerklining	Lera	1 st	N delen	
F6	Bryne, fragment	Skiffer	1 st	Mellersta delen	
F7	Flintavslag	Flinta	2 st	Mellersta delen	
F8	Täljsten?	Sten	1 st	Mellersta delen	
F9	Nitbricka	Järn	1 st	S delen	
F10	Täljsten?	Sten	5 st	S delen	
F11	Flintavslag	Flinta	4 st	S delen	
F12	Kvarts, kvartsit	Sten	2 st	S delen	
F13	Täljsten?	Sten	2 st	A9	
	Kol	Kol	1 st	A1a	(ej sparat)
	Kol	Kol	1 st	A2	(ej sparat)
	Kol	Kol	1 st	A9	(ej sparat)
F14	Obr o br ben, tänder		23 st	15 g	N delen
F15	Obr o br ben, tänder		8 st	5 g	Mellersta
F16	Obr o br ben, tänder		38 st	205 g	Södra
F17	Obr o br ben, tänder		6 st	15 g	Sydligaste
F18	Obrända ben		1 st	30 g	A1a
F19	Brända ben, fragm		2 st	-	A1b
F20	Obr o br ben, tänder		4 st	5 g	A2
F21	Obr o br ben (1 svallat?)		2 st	5 g	A9
F22	Obr o br ben		12 st	20 g	A12
F23	Obr o br ben		4 st	45 g	A12b